

Skjøtselsplan for Grytneset, Sunndal kommune, Møre og Romsdal fylke.

Bioreg AS Rapport 2013 : 16

BIOREG AS

Rapport 2013:16

Utførende institusjon: Bioreg AS http://www.bioreg.as/	Kontaktpersonar: Finn Oldervik	ISBN-nr. 978-82-8215-245-7
Prosjektansvarleg: Finn Oldervik 6693 Mjosundet Tlf. 71 64 47 68 el. 414 38 852 E-post: finn@bioreg.as	Oppdragsgjevar: Fylkesmannen i Møre og Romsdal ved Geir Moen	Dato: 31.10.2013
Referanse: Oldervik, F.G. & Folden Ø. 2013. Skjøtselsplan for Grytneset i Øksendal, Sunndal kommune, Møre og Romsdal Fylke. Bioreg AS rapport 2013 : 16. ISBN; 978-82-8215-245-7.		
Referat: Rapporten skildrar naturverdiar og artsmangfald for slåttemarka til gnr 82/1, Grytneset i Øksendal, Sunndal. Vidare gjer rapporten greie for dei skjøtselstiltaka som bør setjast i verk for å ta vare på dei biologiske verdiane som er knytt til lokalitetane.		
4 emneord: Kulturlandskap Naturtype Skjøtselsplan Slåttemark		

Figur 1. Foto; Øystein Folden © 11.09.2013. Biletet er tatt frå Øksendalsøra. Lokaliteten utgjer storparten av det lyse området midt på biletet. Nærare garden Grytneset til høgre er det noko meir intensiv drift. Den grøne enga til venstre høyrer til nabobruket. Den gamle bygdevegen som er nemnt fleire gonger visest godt nærast tunet.

Innhald

Innhald	3
Føreord	4
A. Generell del	5
Slåttemarksutformingar på Vestlandet	5
Generelle råd ved skjøtsel og restaurering av verdifulle slåttemarker	6
B. Sunndal; Grytneset.....	8
Kjelder	12
Litteratur:	12
Munnlege kjelder:	12
Internett:	12
Ortofoto/kart.....	13
Bilete	13
Vedlegg 1	17

Føreord

I samsvar med ei nasjonal handlingsplan for å ta vare på dei attverande slåttemarkane i Noreg vart det teke initiativ til å lage dei første skjøtselsplanane for Møre og Romsdal alt i 2010. Det er Fylkesmannen ved Geir Moen som samordnar dette arbeidet i fylket.

Når det gjeld denne slåttemarkslokaliteten, Grytneset i Sunndal, så er denne kartlagd tidlegare. John Bjarne Jordal var her 25.06.2002, og det blei oppretta ein slåttemarkslokalitet. Krava til skildringa av naturtypelokalitetar har endra seg sidan då, og det er også ønske om å utarbeide skjøtselsplan for lokaliteten, som gjer at det no er gjort ei ny kartlegging.

Undersøkinga vart gjort saman med Nils Grytnes Sæther, eigaren av gardsbruket (82/1). Det er vår eiga undersøking som ligg til grunn for skildring, verdisetting og avgrensing, men opplysningar frå registreringa i 2002 er tatt med i den nye skildringa.

Nærare lokalisert ligg lokaliteten sør for husa på Grytneset, ovanfor riksveg 62. Enga ligg i ei austvendt li på vestsida av Øksendalsbukta. Skjøtselsplanen for området har som hovudoppgåve å ta vare på det opphavlege artsmangfaldet, og da ved ein skjøtselsmåte som liknar mest mogleg på den tradisjonelle, dvs. med minimal gjødsling og relativt sein slått, samanlikna med dagens siloslått. Tilstanden på denne slåttemarka er prega av delvis manglande slått dei seinare åra. Det er på høg tida at slåtten blir tatt opp igjen.

Vi vil med dette få takke Fylkesmannen i Møre og Romsdal v/Geir Moen for oppdraget og for eit godt samarbeid om prosjektet. Så vil vi også rette en takk til eigar og brukar av den aktuelle slåttemarka for velvilje og tålmod når vi har ringt og mast om opplysningar. Bolette Bele, Bioforsk får takk for nyttige kommentarar til rapporten.

Tingvoll 31. oktober 2013

Mjosundet i Aure 31. oktober 2013

For Bioereg AS

Øystein Folden

Finn Gunnar Oldervik

A. Generell del

Slåttemarker er areal som vert regelmessig slått. Semi-naturleg slåttemark eller såkalla kulturmarkseng, er slåttemarker som er forma gjennom rydding og lang tids tradisjonell slått. Dei er ofte overflatelydda, men ikkje oppdyrka og tilsådd i seinare tid, og ikkje eller svært lite gjødsla. Dei vert slått seint i sesongen. Slåttemarkene vert eller vart gjerne haustbeita og ofte også vårbeita. Korleis slåttemarkene har vore skjøtta varierer noko frå stad til stad og frå landsdel til landsdel. Slåttemarkene er urte- og grasdominerte og oftast svært artsrike. Dei kan vere opne eller tresette.

Tresette slåttemarker med styvingstre som vert hausta ved lauving er i dag svært sjeldne. Slike såkalla lauvenger vart gjerne beita om våren, slått ein gong seint om sommaren og beita om hausten. I tillegg vart greinene på trea hausta til fôr med eit tidsintervall på 5-8 år. I gammal tid spelte også myr ei viktig rolle som slåtteareal (slåttemyr). Dei fleste jordvassmyrane i Noreg har tidlegare vore slått, men myrslåtten tok i stor grad slutt for ganske lenge sidan og vart praktisert berre nokre få stader fram til slutten av 1950-åra. Nokre av slåttemyrane gror att, medan andre endrar seg mindre, her er det truleg få tydelege biologiske spor frå slåttedrifta. Det er registrert få lauvenger og slåttemyrar som framleis er i hevd.

Dei ulike slåttemarkene høyrer til blant våre mest artsrike naturtypar, og er viktige også for andre organismar enn karplantar. T.d. er rundt 70 prosent av dagsommarfuglane våre knytt til open engvegetasjon (særlig urterik slåttemark) og fleire vadefuglar brukar strandenger (slått eller beita) som hekkeområde og rasteplassar under trekket. I tillegg har slåttemarker mykje å seia for mange truga artar av beitemarksopp. Slåttemark kan ikkje erstattast av beitemark, fordi dei inneheld vegetasjons-typar og fleire artar som ikkje klarer seg i område som berre vert beita. Samanlikna med naturbeite-mark har slåttemark generelt det høgaste artsmangfaldet og dei største bestandane av fleire truga engartar. Gjennom historia har slåttemark vore, og vil framleis vere, om vi tek vare på dei, viktige "levande genbankar". I tillegg er dei berekraftige økosystem som har vore eit nøkkelement i norsk landbruk i fleire tusen år. Men driftsendringar på 1900-talet har ført til at slåttemark no er mellom våre mest truga naturtypar.

Slåttemarksutformingar på Vestlandet

Den store variasjonen i slåttemarksvegetasjonen i Noreg er enno berre delvis kartlagt. I det følgjande har vi likevel prøvd å peike på nokre utformingar av slåttemarksvegetasjon som er særigne for Vestlandet og dermed gir fylka her eit særskilt forvaltningsansvar. Vi gjev òg døme på nokre verdifulle lokalitetar.

I Møre og Romsdal har ein svært godt oversyn over tradisjonelle slåttemarker fordi det her nyleg er gjort ei samanstilling av kunnskapen om denne naturtypen (Jordal 2007). 178 lokalitetar vert omtala i rapporten frå dette prosjektet, og slåttemarker er registrert i 29 av dei 37 kommunane i fylket. Lokalitetane finst likevel først og fremst konsentrert innan mindre geografiske område, og kommunane Stordal (22 lokalitetar, særleg i Nørdredalen), Rauma (28 lokalitetar, særleg i øvre Romsdalen), Tingvoll (19 lokalitetar, særleg i Vågbø-Holmeide) og Sunndal (16, særleg ved fjellgardane) har flest kjende lokalitetar. Frisk fattigeng, ofte med stort artsmangfald, er truleg den viktigaste vegetasjons-typen. 64 raudlisteartar er registrert i dei registrerte slåttemarkene (13 karplantar, 1 sommerfuglart og 50 soppartar).

- Ein særleg verdifull lokalitet er Skutholmen, Fræna, der det finst eit heilskapleg fiskarbondelandskap som vert skjøtta tradisjonelt og har mange gamle kulturlandskaps-element m.a. mange små 1x2-meters potetåkrar i bergskortene. Slåttemarkene vert slått med ljå. Her finst mange raudlista beitemarksopp. Staden er veglaus og kan nåast med robåt over eit 50 meter breitt sund.

- Langs Grøvvassdraget (Sunnal, utvalt for MR i 2008) og i øvre Romsdalen (Rauma) finst tørre-friske slåttemarker med fleire tørrrengsartar som *Pilosella*-artar og sjeldne soppar.
- Stordal kommune har kanskje landets største bestandar av kvitkurle som i stor grad er knytt til restar av slåttemark.
- Nordre Sunnmøre er eit kjerneområde for solblom. Meir enn 30 000 blomsterstenglar er registrert innan dette området. Dessverre er det no berre sporadisk hobby slått igjen her.

I Hordaland har m.a. Losvik (1988) studert slåttemarksvegetasjon. Viktige lokalitetar finst m.a. i Urangsvåg, Bømlø, Gjuvsland og Varaldsøy.

I Sogn og Fjordane har miljøet rundt Ingvild Austad på Høgskulen over fleire tiår forska på og gjort ei rekkje registreringar i dei tradisjonelle slåtteeengene i fylket. Kystblåstjernedominerte slåttemarker finst i ytre kyststrok, m.a. i Gåsvær i Solund, og lokalitetane Sandøyna, Vilnes og Hamna i Askvoll. Ein viktig slåttemarkslokalitet finst på Øvre Ormelid, ein hyllegard i Luster. Her finst tørrrenger med m.a. brudespore, vanleg nattfiol og bakkesøte. Det er registrert mange slåttemarker i Sogn og Fjordane, men fleire av registreringane er gjort for relativt lenge sidan og stoda i dag er uviss. På Grinde i Leikanger finst ei flott lauveng der både trea og enga framleis vert haldne i hevd.

I Rogaland er det registrert få slåttemarker. I Funningsland, Hjelmeland finst ei dei få attverande solblomslokalitetane i fylket. Diverre vert den ikkje slått no.

Generelle råd ved skjøtsel og restaurering av verdifulle slåttemarker

Skjøtsel

Beste måten å skjømte ei gammal, artsrik eng på, er å følgje opp den tradisjonelle driftsforma, utan gjødsling og med sein slått. Det tradisjonelle slåttetidspunktet har variert noko frå stad til stad avhengig av klima og høgd over havet. Difor er det viktig å finne ut kva som har vore vanleg på den aktuelle lokaliteten eller i nærområdet frå gamalt av. Slått før 10. juli var svært uvanleg.

Ein bør nytte lett reiskap (ljå, tohjuls slåmaskin eller lettare traktor) der det er mogleg. Graset må bakketørkast eller hesjast før det vert fjerna. I tillegg til at ein får tørt og godt høy, er bakketørkinga viktig for at frøa til engartane både skal få modne ferdig og vert liggjande att på enga når høyet vert samla saman og køyrd vekk.

Mange stadar på Vestlandet har engene i tillegg vore beita, anten vår eller haust eller begge delar. Berre beiting kan ikkje erstatte slått, men er dette einaste moglege skjømte i en periode, er storfebeiting det mest skånsame. Storfeet vel ikkje ut "godbitane" slik sauene gjer. Men beitepresset må ikkje vere for stort, og ein må rekne med noko manuell etterrydding. Der ein har tidlegblømande artar, som til dømes svartkurle, er det særleg viktig at ein unngår vårbeite.

Restaurering

Når det gjeld restaurering av enger som er i attgroing og utviding av eksisterande slåtteeareal er det viktig å ikkje setje i gang med meir omfattande restaurering enn det ein klarar å følgje opp med skjømte i ettertid.

Dersom det er mange delfelt som skal restaurerast, kan det vere lurt å ta det trinnvis over fleire sesongar. Slik vert det meir overkomeleg, og ein får erfaring med kor omfattande dei ulike tiltaka er og kor mykje ein kan vente å få gjennomført per sesong.

Hogst/grovrydding bør helst gjennomførast på frosen og gjerne bar mark. Då unngår ein skadar på undervegetasjonen, og samstundes er det enklare å få ein lågast mogleg stubbe. Rydding i snø kan vere meir tungvint. Mindre buskar og oppslag kan òg ryddast om sommaren når det er tørt og mykje av biomassen er samla i blada.

I slåtteeenger som *ikkje* har vore tresette er det ikkje noko poeng i å setje att tre ved rydding, men gamle styvingstre bør få stå. Eit og anna lauvtre med fin og vid krone kan òg gjerne få stå. Alle gran/furu og framande treslag bør fjernast.

Etter hogst er det særleg viktig at alt ryddeavfall, kvist, stubbar og liknande vert samla saman og brend på eigna stader, og aller helst frakta ut av området. Dette for å unngå unødig oppgjødsling. Ryddeavfall som ligg spreidd utover vil elles fort føre til ny dominans av uønska snarveksande, konkurransesterk vegetasjon. Av same grunn er oppflising og spreing av flis i området ikkje å tilrå.

Attståande biomasse vil ta opp noko av næringa som vert frigjort frå daude røter av tre og buskar som har vert rydda bort. Dette gir ein gjødslingsverknad som lett fører til uønska nitrogenkrevjande artar (t.d. bringebær og brennesle). Gradvis opning er difor viktig. Gjødslingsverknad saman med auka ljossinnstråling fører gjerne òg til ein del etterrenning. Det er mest effektivt å slå lauvrenningane i juli, når det er minst energi samla i rotsystemet. Dette fell normalt saman med slåttetidspunktet. Det kan likevel vere nødvendig å rydde lauvrenningar fleire gonger dei par første sesongane.

Osp spreier seg ved rotskot, og rydding kan i mange tilfelle føre til omfattande renning. Det kan difor løne seg å ringborke osp ved å skjere eit ca. fem cm breitt band rundt treet nedanfor den nedste greina. Det er viktig at snittet er såpass djupt at all borken forsvinn, slik at transporten av næringsstoff stoppar heilt opp. Det er lettast å ringborke om våren. Etter tre somrar må dei daude trea fjernast.

Stubbar må kappast heilt ned til bakken, anten i samband med hogsten eller ved etterrydding på barmark. Større stubbar vil rotne fortare om ein skil borken frå veden med eit spett eller liknande, og deretter stappar jord i mellom. Med unntak av osp og or kan ein òg unngå renningar på denne måten. Dette kan t.d. vere aktuelt i kantar som hindrar ljossinnstråling til slåttemarka.

Problemartar som bringebær- og rosekratt, brennesle og mjørdurt vil normalt forsvinne ved slått over tid. Men for å få dei bort kan det i byrjinga vere nødvendig å slå fleire gonger per sesong med ljå eller krattryddar. Felt med einstape bør slåast ned med kjepp, ikkje skjerast ned. På denne måten held bregna fram med å transportere næring frå røtene, og utarmar dermed rotsystemet sitt. Bregna bør så fjernast om hausten.

For meir utfyllande stoff om skjøtsel, restaurering og hevd:

Skjøtselsboka for kulturlandskap og gamle norske kulturmarker er å finne på DN sine heimesider: <http://miljodirektoratet.no/no/Publikasjoner/Publikasjoner-fra-DirNat/Annet/Skjotselsboka/>

B. Sunndal; Grytneset.

SØKBARE EGENSKAPER (for Naturbase)									
Navn på lokaliteten Grytneset					Kommune Sunndal			Områdenr.	
ID i Naturbase BN00020427			Registrert i felt av: Øystein Folden, Bioreg AS				Dato:28.08.2013		
Eventuelle tidligere registreringer (år og navn) og andre kilder (skriftlige og muntlige) John Bjarne Jordal, 2002 Nils Grytnes Sæther, grunneigar							Skjøtselsavtale: Inngått år: Utløper år:		
Hovudnaturtype: Slåttemark D01				100 % andel		Utform.: Svak lågurt-slåtteeng (D0115) 99 % andel Lågurt slåttefukteng (D0119) 1% andel.			
Tilleggsnaturtypar: Ingen									
Verdi (A, B, C): B				Annen dokumentasjon (bilder, belagte arter m.m.)					
Påvirkningsfaktorer (kodeliste i håndbok 13, vedlegg 11)									
Stadkvalitet		Tilstand/Hevd		Bruk (nå):			Vegetasjonstypar:		
< 20 m	x	God		Slått	x	Torvtekt	Svak lågurt –slåtteeng	D0115	99% andel
20 - 50 m		Svak	x	Beite		Brenning	Lågurt slåttefukteng	D0119	1% andel
50-100 m		Ingen		Pløying		Park/hagestell			
> 100 m		Gjengrodd		Gjødsling					
		Dårlig		Lauving					
OMRÅDEBESKRIVELSE (For Naturbase og som grunnlag for skjøtselsplanen)									
<p>INNLEIING</p> <p>Det har vore ønske om å utarbeide skjøtselsplan for den utvalde naturtypen slåttemark, og difor har Bioreg AS ved Øystein Folden på oppdrag frå Fylkesmannen gjort ei naturfagleg undersøking av lokaliteten den 28.08.2013.</p>									
<p>PLASSERING OG NATURGRUNNLAG:</p> <p>Lokaliteten ligg i ei austvendt li, rett ovanfor riksveg 62. På nordsida grenser lokaliteten mot meir intensiv driven eng, likeeins mot sør. Mot vest er det lauvskog som ikkje er nærare undersøkt. Berggrunnen består av diorittisk til granittisk gneis, migmatitt slik som mesteparten av dette området gjer. Området ligg i sørboreal vegetasjonssone (SB) og i klart oseanisk seksjon O2. Lokaliteten er avgrensa i hovudsak på basis av ortofoto/kart, og er betre enn 20 m.</p>									
<p>NATURTYPAR, UTFORMINGAR OG VEGETASJONSTYPAR: Lokaliteten er avgrensa som slåttemark (D01). Mesteparten av lokaliteten er nok å rekne som svak lågurtslåtteeng (D0115). I søkka mellom dei ulike teigane er det innslag av lågurt slåttefukteng (D0119).</p>									

ARTSMANGFALD:

Av plantar vart det i 2013 påvist følgjande artar; Bjønnekam, blåklokke, bleikstorr, blåknapp, bringebær, brudespore, einstape, firkantperikum, fuglevikke, følblom, grasstjerneblom, grov nattfiol, gulaks, gullris, harerug, hundegras, hundekjeks, krattlodnegras, kvitblattistel, kvitkløver, kvitmaure, lækjeveronika, liljekonvall, mjøduert, nyseryllik, osp, prestekrage, raudkløver, raudknapp, rogn, ryllik, shetlandsaugnetrøyst, skjermsvæve, skogburkne, skogmarihand, skognesle, skogsnelle, skogstorkenebb, sløkje, smalkjempe, småengkall, strandrøyr, sølvbunke, teiebær, tepperot, timotei, trådsiv, tviskjeggveronika og vendelrot. Frå andre artsgrupper kan nemnast storbjørnemose og limvokssopp. Jordal har i 2002 i tillegg registrert aurikkelsvæve, blåkoll, hårsvæve, knegras, marinøkkel og småsmelle. Det er lite truleg at det er marinøkkel i enga no. Jordal vurderte vidare at det var eit potensial for raudlista beitemarksopp. Dette potensialet har truleg minka ein del.

BRUK, TILSTAND OG PÅVERKNAD:

Tidlegare drift: Det er sannsynleg at det har vore dyrka på lokaliteten svært lenge.

Noverande drift: Jordal seier at det i 2002-2003 er delvis slått og at det ikkje lenger blir beita.

Den nedste delen er opplyst å vere gjødsla med kunstgjødsla fram til ca. 1990 og det har vore sprøyta fram til 2007. Det kan også ha vore tilført noko kalksteinsmjøl og skjelsand. Den delen som ligg nærast huset blei sist slått i 2011. Den midtre teigen (Breirabben) blei slått sist i 2010. Delar av den søre delen (Langrabben) såg ut til å ha vore uslått endå lenger. Teigen nede ved vegen lengst i sør (Skrøneset) var ikkje grodd igjen så mykje. I 2013 var det slått eit mindre stykke nærast vegen og nærast husa. Det er ikkje dyr på garden, og dei siste åra er det slått noko for sal av høy. Det er bruka ei tohjulsslåmaskin og ein lett terrengtraktor i samband med slått. Det blir transportert noko tømmer over teigen år om anna. Dette skjer helst når marka er tørr/frose. Det går ei høgspenteledning som er i kontakt med lokaliteten øvst på Langrabben.

FRAMANDE ARTAR:

Innafor lokaliteten fann ein nyseryllik, timotei og hundegras. Langs vegen må ein vera merksam på at det kan vere hagelupin, helst spreidd ved vegvesenet sin kantslått.

KULTURMINNE:

Gjennom lokaliteten går den gamle bygdevegen. Vidare er det ei rydningsrøys.

SKJØTSEL OG OMSYN:

For å oppretthalde verdiane som slåttemark, så er det dei grunnleggande skjøtselsgrepa som skal til: Ikkje gjødsla, sprøyting eller pløying, og det må vere sein slått og bakketørking eller hesjing av gras, og etterbeite om hausten om det er mogleg.

DEL AV HEILSKAPLEG LANDSKAP:

Landskapet har venteleg vore eit småskalalandskap knytt til jordbruk tidlegare. Mykje i nærleiken av Grytneset er grodd att, så dette landskapet framstår i dag meir som eit fragment av det som var.

VERDIGRUNNGJEVING:

Jordal sette verdi A på denne lokaliteten i 2002. Enga er stor, har tilnærma slåttemarkstruktur og ein viss artsrikdom. Store delar av lokaliteten er i begynnande gjengroing som følgje av manglande slått. Den nedre delen har vidare vore noko gjødsla med kunstgjødsla fram til 1990 og det har vore sprøyta noko fram til 2007. Marinøkkel i 2002 og brudespore er det næraste ein kjem artar på raudlista. Verdien blir difor no sett til B – Viktig som nok kan aukast til A igjen om lokaliteten får ein god skjøtsel.

SKJØTSELSPLAN

DATO skjøtselsplan: 10.10.2013	UTFORMA AV: Øystein Folden		FIRMA: Bioreg AS		
UTM 32N 6955250 470110	Gnr/bnr. 82/1	AREAL noverande: 15,2 da	AREAL etter evt.restaurering:-	Del av verneområde? Nei	
Kontakt med grunneigar/brukar (ev /informant). Namn: Grunneigar Nils Grytnes Sæther var med på den naturfaglege registreringa 28.08.2013. Før den tid var ein i telefonisk kontakt med vedkomande fleire gonger.			Type kontakt (befaring, tlf, e-post med meir) Synfaring og telefonisk kontakt.		
MÅL:					
Hovudmål for lokaliteten:					
<ul style="list-style-type: none"> - Det langsiktige målet er at lokaliteten skal haldast i god hevd med årleg slått og fjerning av høy etter tørking på bakken eller eventuelt hesjing. B-verdien som lokaliteten har no bør aukast til A-verdi ved at slåtten blir tatt opp igjen på heile lokaliteten, slik at populasjonar av ev raudlista artar (beitemarkssopp) og karakterartar av kulturmarksengplantar kan aukast. - Det er også eit mål at den typiske jamne slåttemarkstrukturen vert teke vare på eller vert forbetra. - Slåttemarka skal liggja i eit ope landskap og kantsoner skal ikkje skuggast ut av skog og kratt. - Slåttemarka skal ikkje pløyast, gjødslast eller sprøytast. - Det skal ikkje nyttast tung traktorreiskap på lokaliteten. Til slått kan ein bruke tohjulsåmaskin og ljå. Graset skal rakast mot den gamle bygdevegen, der ein kan hente det med eigna reiskap. 					
Delmål for lokaliteten:					
<ul style="list-style-type: none"> - På Breirabben skal det ikkje vere vårbeite som følgje av at det er ein restbestand av brudespore på lokaliteten. - Lokaliteten bør etterbeitast om hausten, men ikkje så sterkt at det blir mykje opptrakka. Ved ufullstendig beiting er det viktig å få slått kantane. - Lauvskogen særleg på sørsida av dei enkelte teigane bør ryddast og tynnast noko. Breirabben skal takast først. Osp på sørsida av Langrabben bør ringbarkast, sjå generell del. - I overkant er det ein fordel om ein kan tynne litt år om anna, slik at ein får ein variasjon av store og små tre. Då vil lauvskogen framleis vere ein skjerm for vind, utan at det påverkar slåttemarka for mykje. Eventuell transport med traktor må skje på frose mark, eller utanfor lokaliteten. 					
Tilstandsmål artar:					
<ul style="list-style-type: none"> - Artsmangfaldet i slåttemarka skal oppretthaldast eller helst aukast jf. artslista i vedlegg 1. - Populasjonar av artane i lista over karakterartar skal oppretthaldast eller aukast (Sjå artslista for lokaliteten i vedlegg 1!) - Populasjonar av eventuelle raudlisteartar skal oppretthaldast eller helst utvidast. 					
Mål for nedkjemping av problemartar/gjengroing:					
<ul style="list-style-type: none"> - Øvre del av Langrabben bør ryddast for renningar av bjørk og eventuelt andre lauvtreslag. 					

Tiltak:

- Heile slåttemarka må kome i ordinær slått igjen, slåttetidspunkt ikkje før 15.07. og helst innan 15.08. Graset skal tørkast minst to dagar på bakken¹, og så fjernast.
- Rydding og tynning av skog på sørsida av Breirabben. Nærast slåttemarka kan det gjerne vere snautt, elles kan det stå igjen eit og anna tre. Det er bra om slike tre har ulik storleik og fleire treslag er representert. Kvisten må fjernast frå slåttemarka. Viss ein vil brenne kvisten (Sjekk med kommunen om det er vilkår for brenning av kvist), så må dette skje på fast bål plass utanfor lokaliteten.²
- Rydding av dei andre strekningane skjer på same måte. Der det er osp, vil det vere gunstig å ringbarke denne, jf. generell del.
- På øvre del av Langrabben er det lauvtrerenningar som delvis kan takast med slåmaskin, delvis må skjærast ned med greinsaks. Det er viktig at renningane blir kutta så lågt at ein kjem godt til med slåmaskin etterpå.
-

AKTUELLE TILTAK:	Prioritering (år)	Kostnad	Kontroll: (Dato) Haust
Generelle tiltak: Årleg slått ikkje før 15.07., og helst innan 15.08., tørking av graset minst to dagar og fjerning av høyet	Årleg	15,2 daa à kr 1800,- = 27360.-	
Aktuelle restaureringstiltak, utover dei generelle: Rydding/tynning av skog på sørsida av Breirabben. Kvisten må også fjernast frå slåttemarka.	2014	8000,-	
Rydding/tynning av skog ved Vøttu mot Breirabben. Kvisten må også fjernast frå slåttemarka.	2015	8000,-	
Rydding/tynning av skog på sørsida av Langrabben. Kvisten må også fjernast frå slåttemarka.	2016	8000,-	
Tynning av skog på oversida av lokaliteten. Kvisten må også fjernast frå slåttemarka.	2017, 2018	4000,- pr. år	
Fjerning av renningar på øvre del av Langrabben.	2014	10000,- kr	
UTSTYRSBEHOV: Tohjuls slåmaskin, ljå, høygaffel, rive, presenning, greinsaks, motorsag.			
OPPFØLGING: Skjøtselsplanen skal evalueres innen, 5 år: Behov for registrering av spesifikke artsgrupper: Beitemarksopp er ikkje undersøkt.			
Tilskot søkt år:		Søkt til:	
Tilskot tildelt år:		Tildelt frå:	
Skjøtselsavtale parter:			
ANSVAR: Person(-er) som har ansvar for iverksetting av skjøtselsplanen.			

¹ På øvre areal der gjengroinga er komen lengst kan ein fjerne avlinga straks etter slått i 2014, då det som blir fjerna ikkje treng frø seg.

² Arbeidstidsbehovet kan vere noko usikkert. Ved rapportering er det greitt om det blir sagt noko om oppsett timetal er passande, så det kan vere råd å få justert.

Kjelder

Litteratur:

Direktoratet for naturforvaltning 2007. Kartlegging av naturtyper. Verdisetting av biologisk mangfold. Ny revidert utgave av DN-håndbok 1999-13 (under revisjon).

Jordal, J. B. 2007: Slåtteeenger i Møre og Romsdal. Samanstilling av kunnskapen om biologisk verdifulle lokalitetar.

MR Fylke, Landbruksavd. Rapport nr. 1-2007. 112 s. ISBN 978-82-91585-27-7. ISSN 0809-957X.

Jordal, J. B. 2004. Et gløtt inn i Sunndalsnaturen-En kartlegging av viktige naturtyper. Sunndal kommune. rapport. 262 s. ISBN 82-990812-7-0.

Moen, A. 1998. Nasjonalatlas for Norge. Vegetasjon. Statens kartverk.

Munnlege kjelder:

Nils Grytnes Sæther, 6610 Øksendal, tlf. 995 62 949

Internett:

Dato	Nettstad
08.10.13	Miljødirektoratet, Naturbase
08.10.13	Artsdatabanken, Raudlista, Artskart og NiN

Ortofoto/kart

Figur 2. Dette ortofotoet frå Gislink viser avgrensinga av den aktuelle lokaliteten avmerka med raudt. Den gamle avgrensinga er med gult.

Bilete

Figur 3. Foto; Øystein Folden © 28.08.2013. Vi ser Breirabben sentralt i biletet, og til venstre Langrabben, Skrøneset kan skimtast i bakgrunnen. Det er slått noko nedst på Breirabben.

Figur 4. Foto; Øystein Folden © 28.08.2013. Nordgrensa på lokaliteten er trekt på skrå over teigen på bildet. Denne grensa er noko skjønsmessig, men det har vore noko meir jordarbeidd til høgre. Den gamle bygdevegen går der nyslått areal har øvergrense.

Figur 5. Foto; Øystein Folden © 28.08.2013. Øvre delar av Breirabben. Eigar opplyste at det blei slått her sist i 2010. Mjødurt er no dominerande, men det er knapt renningar av lauvtre.

Figur 6. Foto; Øystein Folden, 28.08.2013 ©. Lengst sør på Langrabben er det eit lite areal mellom to bekkar. Denne ryggen var spesielt artsrik, og det var her ein fann brudespore. Det er truleg her Jordahl fann marinøkkel i 2002. Det er langs denne ryggen at det blir køyrd tømmer år om anna. Skogen på båe sider her bør ryddast, og dette arealet bør prioriterast om ein ikkje får til å slå heile lokaliteten.

Figur 7. Foto; Øystein Folden, 28.08.2013 ©. Biletet er tatt frå nordsida av Langrabben mot sørvesthjørnet av teigen. I framkant store mengder renningar som er for grove til at slåmaskina tar dei. I sørvesthjørnet er det noko einstape før det går over i bringebær i øverkanten. Elles kan ein legge merke til at det står liljekonvall langs kanten, noko som vitnar om mineralrikt jordsmonn.

Figur 8. Foto; Øystein Folden, 28.08.2013 ©. Midtre del av Langrabben, sett mot sør. Her er ikkje renningane større enn at slåmaskina tar dei. I dette området var det elles mindre flekkar med storbjørnemose.

Figur 9. Foto; Øystein Folden, 28.08.2013 ©. Skrøneset. Det er mykje strø som følgje av manglande slått.

Vedlegg 1

Karakterartar vil i desse skjøtelsplanane seia planteartar som karakteriserer kulturmarkseng. Tidlegare vart desse artane ofte kalla naturengplantar og/eller seterartar. I mangel på noko betre viser vi til følgjande rapport: John Bjarne Jordal og Geir Gaarder: Biologiske undersøkingar i kulturlandskapet i Møre og Romsdal i 1994. Planter og sopp i naturbeitemarkar og naturenger. Fylkesmannen i Møre og Romsdal, Landbruks-avdelinga, rapport nr. 2 - 95. ISSN 0906-0363. ISBN 82-91585-01-6. Tabellen over kulturmarksengplantar (naturengplantar) hadde nok hatt behov for ein revisjon der artsutvalet vert gjort meir spesifikt for dei ulike utformingane av kulturmarkseng.

Ved å følgja denne linken kan ein lasta ned rapporten til Jordal & Gaarder frå 1995. Lista står på side 15 ff i rapporten;

<http://www.jbjordal.no/publikasjoner/MR1994.pdf>

Artsliste for slåttemarkslokaliteten Grytneset i Sunndal.

Karakterartar er utheva med feit skrift

Bjønnekam, **blåklukke**, bleikstarr, blåknapp, bringebær, **brudespore**, einstape, firkantperikum, fuglevikke, følblom, grasstjerneblom, **grov nattfiol**, **gulaks**, gullris, **harerug**, hundegras, hundekjeks, krattlodnegras, kvitbladtistel, kvitkløver, **kvitmaure**, **lækjeveronika**, liljekonvall, mjørdurt, nyseryllik, osp, **prestekrage**, raudkløver, raudknapp, rogn, ryllik, shetlandsaugnetrøyst, skjermsvæve, skogburkne, skogmarihand, skognesle, skogsnelle, skogstorkenebb, sløke, **smalkjempe**, småengkall, strandrøyr, sølvbunke, teiebær, tepperot, timotei, trådsiv, tviskjeggveronika og vendelrot, storbjørnemose og limvokssopp.

I 2002 vart det i tillegg påvist:

Aurikkelsvæve, blåkoll, hårsvæve, knegras, marinøkkel, småsmelle.

Veiledning til skjøtelsplanskjemaet, B- Spesiell del.

Skjema B- spesiell del er delt opp i tre hoveddeler: Søkbare egenskaper (for Naturbase), Områdebeskrivelse (for Naturbase og som grunnlag for skjøtelsplan) og Skjøtelsplan. For søkbare egenskaper er det viktig at de begrepene og kodene som er oppgitt brukes. Områdebeskrivelse og beskrivelse av skjøtsel skal være ren tekst som ikke blir søkbar. For mer utfyllende forklaringer, se DN-håndbok 13 2. utgave 2006
<http://www.dirmat.no/content.ap?thisId=500031188&language=0>

Søkbare egenskaper:

Områdenavn: Offisielle stedsnavn etter vedtatte rettskrivningsnormer, dvs. normalt navn fra kartblad i M711-serien. Ved bruk av navn fra økonomisk kartverk oppgis i tillegg nærmeste stedsnavn på M711-kart. Eventuelt med støttenavn i tillegg (d.v.s. lokale stedsnavn som ikke står på kart, eller områdenavn).

Områdenr.: Løpenummer. Nummeret skal være unikt (to geografisk atskilte områder kan ikke ha samme nummer) og vil i en fylkes-/nasjonal sammenstilling starte med kommunenummeret.

ID i Naturbase oppgis hvis området ligger i Naturbase fra før.

Registrert av: (Inventør/kartlegger): Angi alle som har vært med på å fremskaffe primærdata i felt.

Tidligere registrert: Angi årstall for ev. tidligere kartlegging av lokalitet. Få fram om lokaliteten har blitt undersøkt gjentatte ganger. Referanse til rapporter settes opp under Kilder mot slutten av dokumentet

Naturtype: Etter DN-håndbok 13 om naturtypekart-legging. **Utforming(er):** Etter DN-håndbok 13. usikkerhet m.m. utdypes i områdebeskrivelsen. **Mosaikk:** En lokalitet kan inneholde en småskala mosaikk som det er vanskelig å avgrense, og der avgrensingen har liten praktisk betydning for planlegging og forvaltning. Lokaliteten plasseres da i den naturtypen det er mest av, eller den som er viktigst. Andre naturtyper eller utforminger som forekommer på lokaliteten registreres som mosaikk (tilleggsnaturtyper/-utforminger, helst med prosentandeler).

Verdi: A, B, C. Usikkerhet og gradering angis i områdebeskrivelsen.

Stedkvalitet: Avgrensingens nøyaktighet beskrives i 5 kategorier. Sett kryss.

Påvirkningsfaktorer (tekniske inngrep m.m.): Etter liste i vedlegg 11 i DN-håndbok 13.

Tilstand (hevd): For kulturbetingete lokaliteter oppgis tilstanden etter 5-gradert skala. Sett kryss. Under tilstand i områdebeskrivelsen nedenfor ønskes en mer utfyllende beskrivelse.

Bruk: For kulturbetingete lokaliteter oppgis *nåværende* bruk. Sett kryss. I områdebeskrivelsen nedenfor ønskes en mer utfyllende tekst om tidligere og nåværende skjøtsel.

Områdebeskrivelse

Områdebeskrivelse: Skal være forvaltningsrettet, tilpasset brukeren og må være tilstrekkelig til å kunne begrunne valg av naturtype, verdi og skjøtels- og restaureringstiltak som skal ivareta lokaliteten.

Innledning: Opplysninger om kartleggingen/ skjøtelsplanarbeidet. I hvilken sammenheng kartleggingen er gjort, hva som er gjort tidligere, om den nye beskrivelsen supplerer eller erstatter tidligere beskrivelser og lignende.

Beliggenhet og naturgrunnlag: Geografisk beliggenhet og supplerende opplysninger til kartet, evt. buffersone beskrives. Hvor nøyaktig er avgrensingen? Sistnevnte kan variere, både som følge av kartleggingsmetodikk og naturgitte årsaker, og det bør skilles mellom disse to faktorene. Viktige topografiske og geologiske forhold. Viktige naturgitte faktorer som påvirker økosystemets stabilitet (skogbrann, flom, nedbør/luftfuktighet, vind).

Naturtyper, utforminger og vegetasjonstyper: Supplerende opplysninger om naturtyper, utforminger og mosaikk oppgis her, samt supplerende opplysninger om truede vegetasjonstyper og evt. andre viktige vegetasjonstyper. Hvis naturtyper/vegetasjonstyper som ikke er prioriterte er inkludert, skal dette nevnes og begrunnes (f.eks. av arronderingsmessige årsaker).

Artsmangfold: Typiske/karakteristiske/dominerende arter. I hagmark/lauveng bør ulike treslag angis, samt deres mengdefordeling. I tillegg kan arter som supplerer eller spesifiserer ytterligere i forhold til naturtype-/vegetasjonstypebeskrivelsen nevnes. Alle sjeldne, kravfulle og rødlistede arter skal listes opp med antall/mengde for artene, samt funnhistorikk.

Bruk, tilstand, påvirkning: Utfyllende opplysninger om tilstand, inngrep, andre påvirkningsfaktorer, historikk og bruk. *Bruk:* Nåværende og tidligere bruk skal beskrives. For tidligere bruk menes tradisjonell drift, (helst tilbake til før krigen). Kontinuitet i bruk/ikke bruk: Angi perioder (årstall) med ev. opphør av drift. Perioder (årstall) med ev. intensivering av drift, eks: flere slåtter pr år, økt gjødsling (type og mengde gjødsel med mer). For *tilstand* angi her eventuell avvikende skjøtsel: Slått men gresset ligger igjen, slått ved plenklipping, bare beiting osv. For slåttemyr er grøfting og slått viktig. For kystlynghei er brenning og beiting viktig. Noter type gjengroingsarter og grad av gjengroing. Avgrens gjerne på ortofoto arealer med preg av forfall. NB: (Dette blir supplerende opplysninger til rubrikken *hevd* ovenfor) Påvirkningsfaktorer kan i tillegg registreres som søkbar egenskap for alle naturtyper. For kulturlandskap kan bruk registreres som søkbar egenskap.

Fremmede arter: Forekomst og tiltak. (hvor de vokser avmerkes på ortofoto/kart).

Kulturminner: Forekomst av spesielle kulturminner i lokaliteten, eks bakkemurer, steingjerde, stakksneis osv.

- Skjøtsel og hensyn: Skjøtsel er aktive tiltak for å fremme naturverdiene. Hensyn er passive tiltak for å unngå skadelige aktiviteter for lokaliteten, eller visse former for bruk/inngrep som ikke vesentlig påvirker de naturverdiene som skal ivaretas. Konkrete forslag og behov for å ta spesielle hensyn utenfor lokaliteten bør det nevnes her. Det gis her en kortere oppsummering av det som skrives i skjøtelsesplanen om mål for skjøtsel, tilstand, skjøtselstiltak, tidsplan m.m.
- Del av helhetlig landskap: Sammenheng med andre områder innenfor et større areal. Det vil ofte være aktuelt å vise til nærmere beskrivelse i dokument eller kilde på faktaarket.
- Verdibegrunnelse (Obligatorisk): A, B eller C. Angi kort hvilke faktorer som i størst grad bidrar til verdien som er satt. Eventuell usikkerhet i forhold til verdien bør nevnes. Eventuelle utviklingstrekk som støtter verdivalget, nevnes. Om lokaliteten har endret verdisetting siden forrige registrering bør dette begrunnes her. Restaureringspotensialet til lokaliteten bør inn i verdivurderinga, om (deler av) enga er i forfall.
- Merknad: Her kan det legges inn uthevet kommentar om at lokaliteten må oppsøkes på nytt, at avgrensingen er for unøyaktig m.m..

Skjøtelsesplan

Dato skjøtelsesplan: Dato for ferdigstilt skjøtelsesplan.

Utformet av: Navn på ressursperson som har skrevet planen ev hvem som har veiledet skjøtelsesplanarbeidet.

UTM: Sett inn koordinater for midtpunkt i polygonet, **Gnr/bnr:** Oppgi alle gårds og bruksnummer innen lokaliteten som skjøtelsesplanen gjelder for. (Kan bli mange for store lokaliteter som kystlynghei. Her kan dere få hjelp av kommunen).

Areal (nåværende og etter evt. restaurering): Oppgi areal på lokaliteten ved registrering, om aktuelt angi også areal etter at restaureringstiltak er gjennomført dersom dette vil endre på arealstørrelsen.

Del av verneområde: Det skal noteres om området ligger helt eller delvis innenfor et verneområde.

Kontakt med grunneier/bruker: Det er meget viktig å holde god dialog med grunneier/ev. bruker under hele skjøtelsesplanprosessen, slik at skjøtelsesplanen blir konkret og tilpasset grunneierens behov, kapasitet og drif. Det skal dokumenteres at skjøtelsesplanskriver har hatt denne dialogen, og med hvem dialogen er ført.

Mål: Deles opp i hovedmål, delmål, ev. mål for delområder, samt tilstandsmål for enkelte arter. Rødlistearter, karakterarter, totalt antall arter. Konkretiseres med % økning innen et tidsrom, eks innen 10 år. Er lokaliteten i god hevd vil det være et mål i seg selv å beholde dagens artsinventar og fordeling. Om området ligger innefor et verneområde og har konkrete bevaringsmål som vil påvirke skjøtelsen så skal dette beskrives her.

Aktuelle tiltak: Deles opp i: *Generelle tiltak* (med henvisning til A: generell del i skjøtelsesplanen), *Aktuelle restaureringstiltak, utover de generelle* dvs restaureringstiltak som er nødvendig for konkret denne lokaliteten og som ikke er beskrevet i den generelle delen. Det kan være behov for brenning, ringbarking, tidspunkt for tiltak, midlertidig plassering av kvisthauger, bekjemping av problemarter, eller spesielle *hensyn* knyttet til kulturminner, styvingstrær, hi/reir, fuktområder, adkomst til lokalitet, utkjøring av tømmer/ved, eiendomsstruktur osv.

Til sist; *Aktuelle årlige skjøtselstiltak, utover de generelle.* Eks spesifikke lokale slåttetidspunkt, behandling av høyet, bortkjøring, slått hvert år eller sjeldnere, ev før- og etterbeite, hva slags dyr, antall beitedyr, ev. tidsperioder for beiting. Lauving/styving; tidspunkt, behandling av kvister osv.

Utstysrbehov: Spesielle behov for utstyr til skjøtsel/restaurering.

Oppfølging: Det bør angis årstall for evaluering av tiltakene igangsatt etter skjøtelsesplanen. Om det er aktuelt med supplerende registrering av spesifikke artsgrupper så nevnes dette her.

Tilskudd/skjøtelsesavtale: Gi opplysninger om det er søkt midler RMP, SMIL ev andre miljømidler, samt opplys om det foreligger skjøtelsesavtale og hvor lenge den gjelder.

Ansvar: Navn på person(-er) som har ansvar for iverksettelse av skjøtelsesplanen, eks grunneier/bruker for gjennomføring av tiltak, samt person i forvaltningen for oppfølging av skjøtelsesavtaler med mer.